SEFARAD (Sef)
Vol. 66: 2, julio-diciembre 2006
págs. 377-406
ISSN 0037-0894

The Pronunciation of Hebrew in the Western Sephardic Settlements (XVIth-XXth Centuries). First Part: Early Modern Venice and Ferrara (2)*

Aron di Leone LEONI **

DOCUMENTARY APPENDIX

Document 1: Hebrew prayers transliterated into Latin characters in Isac Cavallero's bilingual Orden de Oraciones *(Venice, versus 1552)*

(pp. 146-147)

Barehù et .A. hameborac.	ברכו את ה׳ המבורך.
Baruc .A. hameborac leholam vaed.	ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד.
Baruc atà .A. elohenu	ברוך אתה ה׳ אלהינו
melec haholam aser bahar banu	מלך העולם אשר בחר בנו
micol ahamim venathan lanu et toratò	מכל העמים ונתן לנו את תורתו
Baruc ata .A. noten hatora.	ברוך אתה ה׳ נותן התורה.
Baruc atà .A. elohenu	ברוך אתה ה׳ אלהינו
melec haholam aser natan lanu	מלך העולם אשר נתן לנו
torat emet vehaiè holã nata betohenu	תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו
Baruc atà .A. noten hatorah.	ברוך אתה ה׳ נותן התורה.
Baruc atà .A. elohenu	ברוך אתה ה׳ אלהינו
melec haholam hagomel	מלך העולם הגומל
lehaiauim toboth segemalanu col tub.	לחייבים טובות שגמלנו כל טוב.
Mi segemaleha tob hù jigmaleha tob sela.	מי שׁגמלך טוב הוא יגמלך טוב סלה.

---

* Continuación de *Sefarad* 66: 1 (2006), 89-142.

** aleoni@alice.it

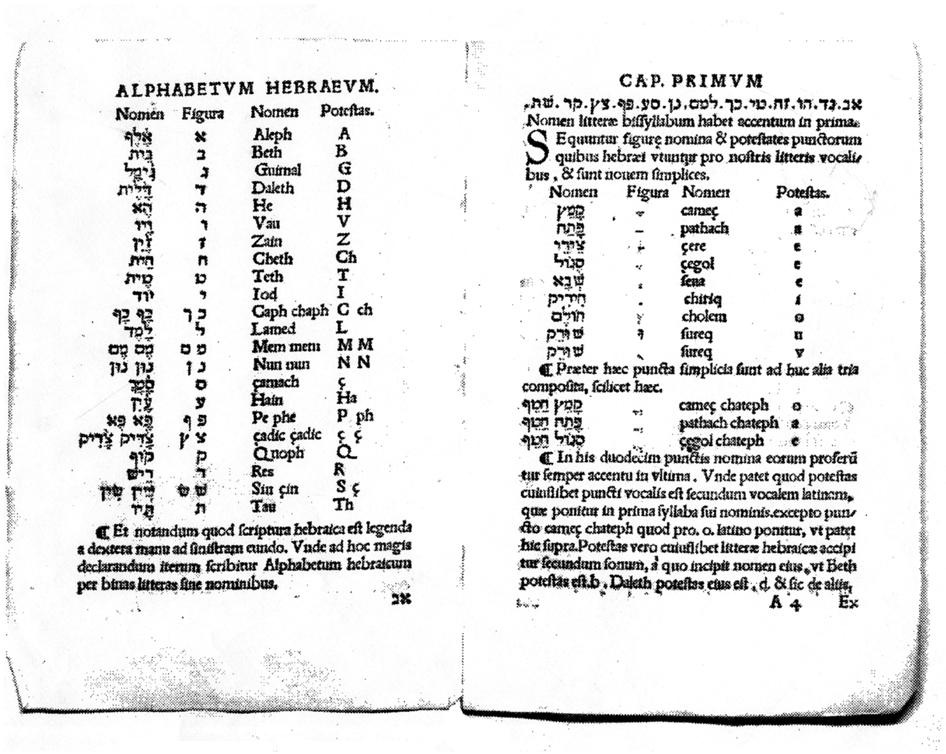

ALPHABETVM HEBRAEVM.

Nomen	Figura	Nomen	Potestas.
	א	Aleph	A
	ב	Beth	B
	ג	Guimal	G
	ד	Daleth	D
	ה	He	H
	ו	Vau	V
	ז	Zain	Z
	ח	Cheth	Ch
	ט	Teth	T
	י	Iod	I
	כ ך	Caph chaph	C ch
	ל	Lamed	L
	מ ם	Mem mem	M M
	נ ן	Nun nun	N N
	ס	çamach	ç
	ע	Hain	Ha
	פ ף	Pe phe	P ph
	צ ץ	çadic çadic	ç ç
	ק	Qnoph	Q
	ר	Res	R
	ש שׁ	Sin çin	S ç
	ת	Tau	Th

¶ Et notandum quod scriptura hebraica est legenda a dextera manu ad sinistram eundo. Vnde ad hoc magis declarandum iterum scribitur Alphabetum hebraicum per binas litteras sine nominibus.

CAP. PRIMVM

Nomen litteræ bissyllabum habet accentum in prima.

Sequuntur figuræ nomina & potestates punctorum quibus hebræi vtuntur pro nostris litteris vocalibus, & sunt nouem simplices.

Nomen	Figura	Nomen	Potestas.
קָמֶץ		cameç	a
פַּתַח		pathach	a
צֵירֵי		çere	e
סֶגּוֹל		çegol	e
שְׁבָא		sena	e
חִירִיק		chiriq	i
חוֹלֶם		cholem	o
שׁוּרֶק		sureq	u
שׁוּרֶק		sureq	v

¶ Præter hæc puncta simplicia sunt ad huc alia tria composita, scilicet hæc.

קָמֶץ חָטֵף		cameç chateph	o
פַּתַח חָטֵף		pathach chateph	a
סֶגּוֹל חָטֵף		çegol chateph	e

¶ In his duodecim punctis nomina eorum proferũtur semper accentu in vltima. Vnde patet quod potestas cuiuslibet puncti vocalis est secundum vocalem latinam, quæ ponitur in prima syllaba sui nominis. excepto puncto cameç chateph quod pro. o. latino ponitur, vt patet hic supra. Potestas vero cuiuslibet litteræ hebraicæ accipitur secundum sonum, a quo incipit nomen eius, vt Beth potestas est. b. Daleth potestas eius est. d. & sic de aliis.

A 4 Ex

Fig. 1. Alfonso de Zamora, *Introduciones Artis Grammatice Hebraice*, 2nd edition, Complutense University (*circa* 1526): on the left the names and phonetic value of the Hebrew consonants, on the right the names of Hebrew vowels and their pronunciation. Courtesy of the Biblioteca Nazionale Braidense, Milan.

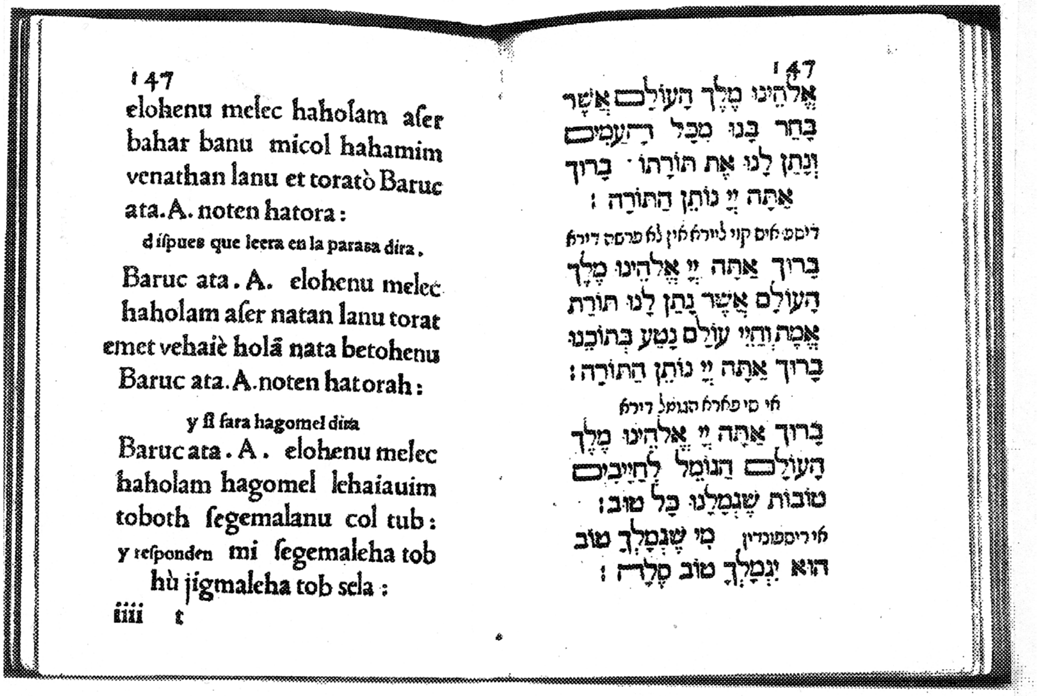

147
elohenu melec haholam aſer
bahar banu micol hahamim
venathan lanu et toratò Baruc
ata.A. noten hatora :
d iſpues que leera en la parasa dira .
Baruc ata . A. elohenu melec
haholam aſer natan lanu torat
emet vehaiè holã nata betohenu
Baruc ata. A.noten hatorah :
y ſi fara hagomel dira
Baruc ata . A . elohenu melec
haholam hagomel lehaiauim
toboth ſegemalanu col tub :
y reſponden mi ſegemaleha tob
hù jigmaleha tob sela :
iiii t

147
אלהינו מלך העולם אשר
בחר בנו מכל העמים
ונתן לנו את תורתו · ברוך
אתה יי נותן התורה :
דיספואיס קיי לייראה לה פרשה דירה
ברוך אתה יי אלהינו מלך
העולם אשר נתן לנו תורת
אמת וחיי עולם נטע בתוכנו
ברוך אתה יי נותן התורה :
אי סי פארה הגומל דירה
ברוך אתה יי אלהינו מלך
העולם הגומל לחייבים
טובות שגמלנו כל טוב :
אי ריספונדין מי שגמלך טוב
הוא יגמלך טוב סלה :

Fig. 2. Isac Cavallero, *Orden de oraciones segundo el uso ebrèo,* Venice [*versus* 1552]: the blessings for the reading of the Torah and for the thanksgiving (ברכת הגומל) transcribed into Latin characters. We call the reader's attention to a fascinating peculiarity of this book: the instructions for the worshippers are given, on both sides, in the Judeo-Spanish jargon: on the left side in Latin letters while on the Hebrew side, the Spanish wording is transliterated into cursive "Rashi" Hebrew characters. Courtesy of the Biblioteca Nazionale Marciana, Venice.

Document 2: A selection of titles –or initial words– of Hebrew Hymns and Prayers transliterated into Latin characters by Yomtob Atias in his Libro de Oraciones *(Ferrara 1552)* [422]

unnumbered pages of gatherings *, **, ***.

	Keter Malchut	[כתר מלכות]
	Ophanim, hayoth, kerubim	[אופנים, חיות, כרובים]
	Bakasoth	[בקשות]
	Lecha Eli tesokathi	[לך אלי תשוקתי]
	Kol berue mahalah	[כל ברואי מעלה]
	Adon olam aser malach	[אדון עולם אשׂר מלך]
	Semah koli aser	[שמע קולי אשׂר]
	Kamti lehalel le Sem	[קמתי להלל לשׂם]
	Bakasah naphsi balaylah	[בקשה : נפשׂי בלילה]
	Elohay al tedineni	[אלהי אל תדינני]
	Ym aphas robah	[הם אפס רובע]
	.A. negdecha kol taavathi	[ה' נגדך קול תאותי]
	Bakasah: Bazar li ekrah	[בקשה : בצר לי אקרא]
	Bakasah: Elohe hoz thehilathi	[בקשה : אלהי עוז תהלתי]
	Bakasah: Hal misccabi	[בקשה : על משכבי]
f. 17v	Az yasir	[אז ישיר] [423]
f. 19r	Yehe Semeh Rabba Mebarach	[יהא שׂמה רבא מברך
	lehalam lehalme halmaya.	לעלם לעלמי עלמיא.]
	Barehu eth .A. Hameborah.	[ברכו את ה' המבורך.
f. 19v	Baruh .A. hameborah leholam vaed	ברוך ה' המבורך לעולם ועד.]
f. 21r	Semah Ysrael	[שמע ישׂראל [424]
	.A. Elohenu .A. Ehad.	ה' אלהינו ה' אחד.
	Baruch Sem Kebod Malchutho	ברוך שׂם כבוד מלכותו
	Leholam Vahed	לעולם ועד.]
f. 23v	Atah gibbor	[אתה גבור]
f. 24r	Nakdisah	[נקדישׂך]
	Atah Kados	[אתה קדושׂ]
	Atah honen	[אתה חונן]
f. 25r	Barech halenu	[ברך עלינו]
	Tekah	[תקע]
f. 25v	hasibah	[השׂיבה]
	La kophrim	[לכופרים]

[422] The Hebrew text does not appear in the *Siddur.*

[423] Exod. 15:1.

[424] Deut. 6:4.

	Hal hazadikim	[על הצדיקים]
f. 26r	Tiskon	[תשׁכון]
	Eth Zemach	[את צמח]
f. 26v	Rezeh	[רצה]
	Modim	[מודים]
f. 27r	Sim Salom	[שׂים שׁלום]
	Elohay	[אלהי]
f. 27v	Birchat Kohanim	[ברכת כהנים]
f. 28r	Ribono sel holam	[רבונו שׁל עולם]
	Ve atah .A. maghen	[ואתה ה׳ מגן]
f. 30v	Bekori haneni	[בקראי ענני] [425]
f. 31r	Yehi Razon	[יהי רצון]
f. 32r	El meleh yoseb	[אל מלך יושב]
f. 32v	Anse emunah	[אנשׁי אמונה]
f. 33r	Tamahanu merahoth	[תמהנו מרעות]
f. 33v	Elohenu veelohe	[אלהינו ואלהי]
f. 34r	Mah nomar	[מה נאמר]
	Yehi razon	[יהי רצון]
f. 34v	Vehu rahum	[והוא רחום]
f. 36r	Ana melech rahum	[אנא מלך רחום]
	En kamocha	[אין כמוך]
f. 36v	Hapotheah yad	[הפותח יד]
f. 37r	Rahum ve hanun	[רחום וחנון]
f. 37v	.A. Elohey Ysrael	[ה׳ אלהי ישׂראל]
f. 38r	.A. seerith peletath	[ה׳ שׁארית פלטת]
f. 38v	Abinu Malkenu	[אבינו מלכנו]
f. 39r	El erech apaim	[אל ארך אפים]
	Romemu .A. Elohenu	[רוממו ה׳ אלהינו]
f. 39v	Hal haccol ythgadal	[על הכל יתגדל]
f. 40r	Vezoth Hatorah	[וזאת התורה] [426]
	Yahanecha	[יענך] [427]
f. 40v	Uba lezion	[ובא לציון] [428]
f. 41v	Tithkabal zelothehon	[תתקבל צלותהון]
f. 42r	Hateh .A. oznecha	[הטה אלהי אזנך] [429]
f. 42v	Beth Yahacob	[בית יעקב]

425 Ps. 4:2.

426 Deut. 4:44.

427 Ps. 20.

428 Cfr. Isaia, 59:20.

429 Ps. 86.

f. 43r.	Lule .A.	[לולי ה׳] [430]
f. 43v	Hosihenu	[הושיענו]
f. 44r.	Gadol .A.	[גדול ה׳]
f. 44v	Elohim nizab	[אלהים נצב] [431]
f. 45r	El nekamoth	[אל נקמות] [432]
f. 45v	Harninu le Helohim huzenu	[הרנינו לאלהים עוזנו] [433]
f. 46v	.A. malach	[ה׳ מלך]
f. 47v	Pitum haktoreth	[פטום הקטורת]
f. 48v	Ribbon haholamim	[רבון העולמים]
f. 49r	Tana debe Eliyhahu	[תנא דבי אליהו]
	Amar Rebbi Elahazar	[אמר רבי אלעזר]
f. 49v	Hal ysrael	[על ישׂראל]
	Halenu lesabbeah	[עלינו לשׂבח]
	Veanu mistahavim	[ואנו משתחוים]
f. 50v	Thephilah de Minhah	[תפלת מנחה]
	Mah yedidoth	[מה ידידות] [434]
f. 51r	Korbanoth	[קרבנות]
f. 51v	Asere yosbe	[אשׁרי יושׁבי] [435]
f. 52r	Hamidah, Sephathay	[עמידה, שׂפתי] [436]
f. 52v	Atah gibbor	[אתה גבור]
	Kedusah	[קדושה]
f. 53r	Atah Kados	[אתה קדושׂ]
	Atah honen	[אתה חונן]
	Asibenu Avinu	[השיבנו אבינו]
f. 53v	Selah lanu	[סלח לנו]
	Reeh na	[ראה נא] [437]
	Rephaenu .A.	[רפאנו ה׳]
	Barechenu abinu	[ברכנו אבינו]
f. 54r	Barech halenu	[ברך עלינו]
	Tekah besophar	[תקע בשׂופר]
f. 54v	Hasibah sophetenu	[השיבה שׂופטינו]

430 Ps 124.

431 Ps. 82.

432 Ps. 94.

433 Ps. 81:2.

434 Ps. 84:2.

435 Ps. 84:5.

436 Ps. 51:17.

437 Cfr. Ps. 119:153.

	Lekophrim	[לכופרים]
	Hal hazaddikim	[על הצדיקים]
f. 55r	Tiskon bethoch	[תשכון בתוך]
	Eth zemach David	[את צמח דוד]
	Ab Arahaman	[אב הרחמן]
	Rezeh .A.	[רצה ה׳]
f. 55v	Modim anahanu (sic!)	[מודים אנחנו]
	Vehal kulam	[ועל כלם]
f. 56r	Sim salom tobah	[שׂים שׂלום טובה]
	Eloay nezor	[אלהי נצור]
f. 56v	Le David elechah	[לדוד אליך] [438]
f. 57r	Abinu Malkenu	[אבינו מלכנו]
f. 57v	.A. Kerathicha husah	[ה׳ קראתיך חושה] [439]
f. 58r	Bihyotho bameharah	[בהיותו במערה] [440]
f. 59r	Harbith	[ערבית]
	hine barechu et .A.	[הני ברכו את ה׳] [441]
	Vehu rahum	[והוא רחום] [442]
f. 59v	Ahabath holam	[אהבת עולם]
f. 60r	Vehayah im samoah	[והיה אם-שמע]
f. 60v	Vayomer	[ויאמר]
	Emeth veemunah	[אמת ואמונה]
f. 61v	Haskivenu abinu	[השׂכיבנו אבינו]
f. 62v	Ese henay	[אשא עיני] [443]
f. 63v	Bameh madlikin	[במה מדליקין]
f. 64v	Amar Rebi Elazar	[אמר רבי אלעזר]
	Hal Ysrael	[על ישראל]
f. 65r	Tob leodot la .A.	[טוב להדות לה׳] [444]
f. 65v	.A. malach	[ה׳ מלך] [445]
	Uphros halenu	[ופרושׂ עלינו]
	Vesameru	[ושמרו]
f. 66r	Nakdisah	[נקדישך]

438 Ps. 25.

439 Ps. 141.

440 Ps. 142.

441 Ps. 134.

442 Ps. 78:38.

443 Ps. 121.

444 Ps. 92.

445 Ps. 93.

f. 66v	Ata kiddasta	[אתה קדשת]
f. 66v	Baruch atah el helion	[ברוך אתה אל עליון]
f. 67r	Elohenu rezeh na	[אלהינו רצה נא]
f. 68r	Ygdal Elohim hay	[יגדל אלהים חי]
f. 68v	Ranenu zaddikim	[רננו צדיקים] [446]
f. 69r.	Le David besanotho	[לדוד בשנותו] [447]
f. 70v	Yoseb beseter	[יושב בסתר] [448]
f. 71r	Tephilah le Moseh	[תפלה למשה] [449]
f. 72v	Siru la . A.	[שירו לה׳] [450]
	Esa henay	[אשא עיני] [451]
f. 73r	Samahtti beomerim	[שמחתי באומרים] [452]
f. 73v	Elecha nasathi	[אליך נשאתי] [453]
f. 74r	Lule .A. sehayah	[לולי ה׳ שהיה] [454]
	Halelu habde .A.	[הללו עבדי ה׳] [455]
f. 74v	Hodu le Elohe	[הודו לאלהי] [456]
f. 75v	Nismath	[נשמת]
f. 76r	Veylu phinu	[ואלו פינו]
f. 76v.	Bephi yesarim	[בפי ישרים]
f. 77r	Ystabbah	[ישתבח]
f. 77v	Yozer hor	[יוצר אור]
f. 78v	El Adon	[אל אדון]
	Leel aser sabath	[לאל אשר שבת]
f. 79r	Jsmah Moseh	[ישמח משה]
f. 80r	Atah horetha	[אתה הראת]
	Asre haham	[אשרי העם] [457]
	Jsmehu	[ישמחו]

446 Ps. 33.

447 Ps. 34.

448 Ps. 91.

449 Ps 90.

450 Ps. 98.

451 Ps. 121.

452 Ps. 122.

453 Ps. 123.

454 Ps 124.

455 Ps. 135.

456 Ps. 136:2.

457 Ps. 144:15.

f. 81r	Rahem hal Zion	[רחם על ציון]
f. 81v	Hanothen tesuhah	[הנותן תשׁועה]
f. 82r	Baruch .A. aser nathan	[ברוך ה׳ אשר נתן]
f. 82v	Abu la .A.	[הבו ל ה׳] [458]
f. 84r	Musaph de Sabath	[מוסף של שבת]
f. 84v	Atah Kados	[אתה קדושׁ]
f. 85r	Le Moseh zivitha	[למשה צוית]
	Kidusah. Kether yttenu	[קדושה. כתר יתנו]
f. 85v	Kol Ysrael	[כל ישׂראל]
f. 86v	Minhah de Sabath	[מנחה שׁל שבת]
	Vaani Tephilati	[ואני תפלתי] [459]
	Attah Ehad	[אתה אחד]
f. 87v	Bemozee Sabath	[במוצאי שבת]
f. 88r	Atah honanttanu	[אתה חוננתנו]
f. 88v	Eliyahu hanabi	[אליהו הנביא]
f. 89v	Vaytten lecha	[ויתן-לך]
f. 91v	Yehi razon miliphne	[יהי רצון מלפני]
	Mi sehasah	[מי שעשה]
f. 92r	Barechi napsi	[ברכי נפשי] [460]
f. 94v	Bezeth Ysrael	[בצאת ישׂראל] [461]
	A. Zecharanu	[ה׳ זכרנו] [462]
f. 95r	Ma asib la .A.	[מה אשׁיב לה׳] [463]
f. 96r	Yehalelucha	[יהללוך]
f. 98r	Attah yazartta	[אתה יצרת]
f. 101r	Mizmor sir hanuccath	[מזמור שׁיר חנכת] [464]
f. 102v	Miccamochah	[מי־כמוך]
f. 108r	Lamnazeah hal ayeleth	[465][למנצח על אילת]
f. 129r	Yain, Kidus,Ner,	[יין ,קדוש, נר
	Habdalah, Haghadah	הבדלה, הגדה]
f. 137r	Sephoch hamathecha	[שפוך חמתך] [466]

458 Ps. 29.

459 Ps. 69: 14.

460 Ps. 104.

461 Ps. 114.

462 Ps. 115:12.

463 Ps. 116:12.

464 Ps. 30.

465 Ps. 22.

466 Ps.79:6.

f. 137v	Ahabti ki yesmaho (sic!)	[אהבתי כי־ישמע] [467]
f. 137v	Vehosienu .A. Elohenu	[והשיענו ה׳ אלהינו]
f. 145r	Lamnaceah binginoth	[למנצח בנגינת] [468]
f. 152r	Kol ysrael yes	[כל ישראל יש]
f. 154r	Rebi omer ezo	[רבי אומר : איזו]
f. 159v	Ben Zomah omer	[בן זומא אומר]
f. 166v	Sanu Hachamim	[שנו חכמים]
f. 175	Azharoth de Sebuoth	[אזהרות של שבועות]
f. 176v	Vaarez saphal	[וארץ שפל]
f. 178v	Kinah: bath zion	[קינה : בת ציון]
f. 180r	Bahodes hahamisi	[בחדש החמישי]
f. 181r	Ach zeh hayom	[אך זה היום]
f. 182r	Had mathay .A.	[עד מתי ה׳]
f. 183v	Echah zon	[איכה צאן]
f. 184v	Gerusim mibbeth	[גרושים מבית]
f. 185r	Ech navi sudah (sic)	[איך נוי שודד]
f. 186v	Petihah: Es tukad bekirbi	[פתיחה : אש תוקד בקרבי]
f. 188r	Kina: Eli hadathi	[קינה : אלי עדתי]
f. 188v	Elohenu(Elohim)bahu Gohim	[אלהים באו גוים] [469]
f. 189v	Vaarez saphal rumi	[וארץ שׂפל רומי]
	Aphephu halay	[אפפו עלי]
f. 190r	Zaham zur	[זעם צור]
f. 191r	Selah lanu	[סלח לנו]
f. 191v	Pethihah: azay bebogdi	[פתיחה : אזי בבגדי]
f. 192v	Sehe nehesar	[שׂעה נאסר]
f. 193r	Elohe yesuhathenu	[אלהי ישועתנו]
f. 194v	Daniel is hamodoth	[דניאל איש חמודות]
	Hezrah hasopher	[עזרה הסופר]
f. 195r	Hanenu abinu	[עננו אבינו]
f. 197r	Divre Nebiim	[דברי נביאים]
f. 197v	Lu iskelu rehay	[לו ישקלו רעי]
	Mismath (sic!) sedudim	[נשמת שדודים]
f. 198r	Liphdot ham dal	[לפדות עם דל]
f. 199r	Yonah nichavah	[יונה נכאבה]
f. 199v	Simehu vehaazinu	[שׁמעו והאזינו]
	Nismath yeladim	[נישמת ילדים]
f. 200r	Eth oyebay	[את איבי]

467 Ps. 116.

468 Ps. 67.

469 Ps. 79.

f. 200v	Yom kemo ned	[יום כמו נד]
	Had anzebi	[עד אן צבי]
	Boreh ad anah	[בורא עד אנה]
f. 203r	Ech miskene	[איך משׂכני]
f. 206r	Hechal,.A., hechal	[היכל, ה׳ היכל]
f. 208v	Hal naharoth Babel	[על נהרות בבל]
f. 209r	Kinah: Lemi ebkeh	[קינה : למי אבכה]
f. 226v	Bahodesh hahamisi	[בחדש החמישי]
f. 227r	Yaradti lethahtiyoth	[ירדתּי לתחתּיות]
f. 227v	Kinah:Dok vehug	[קינה : דוק וחוג]
f. 228r	Sechinah zoheketh	[שכינה צועקת]
f. 228v	Kinah: Bath Zion	[קינה : בת ציון]
f. 231v	Ach ze hayom	[אך זה היום]
f. 232r	Had mathay .A.	[עד מתי ה׳]
f. 232v	Echah zon	[איכה צאן]
f. 233v	Sey kinah	[שאי קינה]
f. 234v	Gerusim mibbeth	[גרושׁים מבית]
f. 235v	Es tukad bekirbbi	[אשׁ תּוקד בקרבּי]
f. 238r	Eli hadathi	[אלי עדתי]
f. 239r	Kinah: Ech yediduth nephes	[קינה : איך ידידות נפש]
f. 240r	Sechurah velo miyain	[שכורה ולא מיין]
f. 240v	Yom achppi	[יום אכפּי]
f. 241v	Bath hami teyelil	[בת עמי תּיליל]
f. 242v	Somron kol titten	[שומרון קול תּתּן]
f. 243r	Kol yelalah	[קול יללה]
f. 244v	Elech (sic!) eskerah	[אלה אזכרה]
f. 246r	Omrah Zion	[אמרה ציון]
f. 246v	Lesechinah halthah	[לשכינה עלתה]
f. 248r	Had anah bichyah	[עד אנה בכיה]
	Siphdi veheleli	[ספדי והילילי]
f. 248v	Kumi vesiphdi	[קומי וספדי]
f. 249r	Bimkom ysmehu	[במקום ישׂמחו]
f. 250r	Yehudah veYsrael dehu	[יהודה וישׂראל דעו]
f. 252r	Nahamu, Nahamu	[נחמו, נחמו]
f. 254v	Ablah naphsi	[אבלה נפשי]
f. 257r	Elohim al domi lach	[אלהים אל דמי לך] [470]
f. 258v	Bahodes hahasiri	[בחדש העשירי]
f.259r	Az bebo yom	[אז בבוא יום]

470 Ps. 83:2.

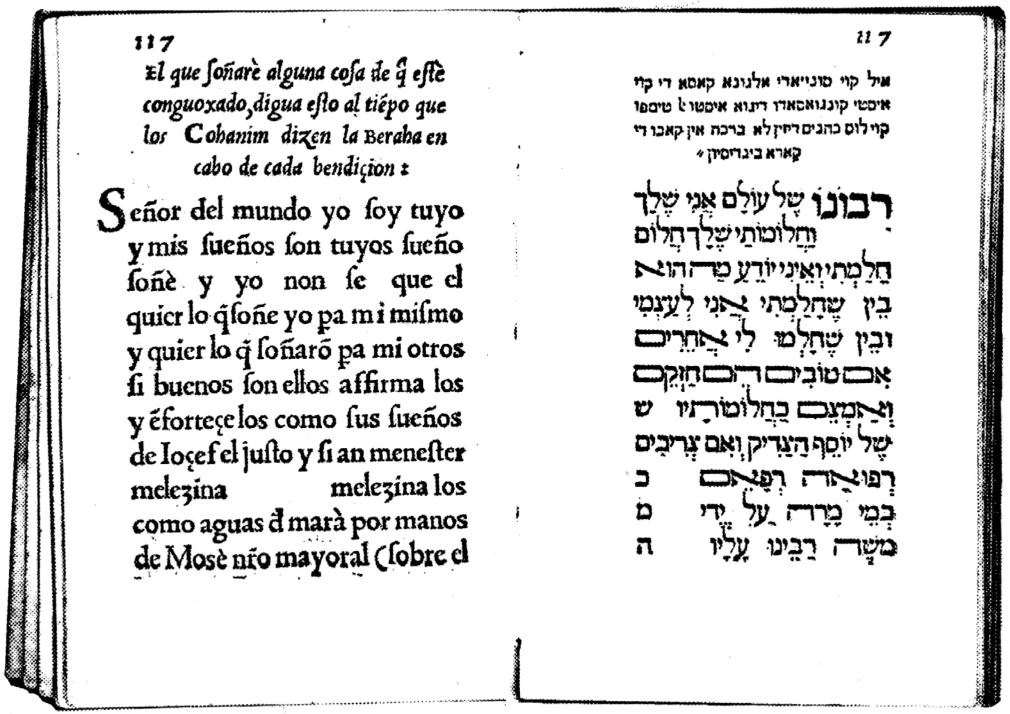
117

El que soñarè alguna cosa de q̃ estè conguoxado, digua esto al tiẽpo que los Cohanim dizen la Beraha en cabo de cada bendiçion :

Señor del mundo yo soy tuyo y mis sueños son tuyos sueño soñè y yo non se que el quier lo q̃ soñe yo pa mi mismo y quier lo q̃ soñarõ pa mi otros si buenos son ellos affirma los y ẽforteçe los como sus sueños de Ioçef el justo y si an menester melezina melezina los como aguas d̃ marà por manos de Mosè nr̃o mayoral (sobre el

117

איל קי סונייארי אלגונא קאסא די קי איסטי קונגואשאדו דיגוא איסטו אל טיימפו קי לוס כהנים דיזין לא ברכה אין קאבו די קארא בינדיסיון

רבונו של עולם אני שלך וחלומותי שלך חלום חלמתי ואיני יודע מה הוא בין שחלמתי אני לעצמי ובין שחלמו לי אחרים אם טובים הם חזקם ואמצם כחלומותיו ש של יוסף הצדיק ואם צריכים רפואה רפאם כ במי מרה על ידי מ משה רבינו עליו ה

Fig. 3. A page of the bilingual סדר התפלות, *Ordenança de Oraciones,* by Isac Cavallero (Venice 1552) with the Hebrew text facing the Spanish vulgarization. The instructions for the worshippers, in Judeo-Spanish, are printed on the left in italic Latin characters while on the right the Spanish wording is transliterated into Hebrew "square" characters. Courtesy of the Library of the Jewish Theological Seminary of New York.

Document 3: Prayers and Hebrew words transliterated into Latin characters in Abraham Usque's Maḥazor [471]

(ff. 4r, 48r, 260r and *passim*)

Semah Ysrael .A. Elohenu .A. Ehad	[שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד
Baruch Sem Kebod Malchutho	ברוך שם כבוד מלכותו
Leholam Vahed.	לעולם ועד.]

(ff. 47r, 48v, 135v and passim)

Kados Kados Kados .A. Cebaoth	[קדושׁ קדושׁ קדושׁ ה׳ צבאות
melo col haarez kevodo.	מלא כל הארץ כבודו.]

(f. 255v)

Yehe Semeh Rabba Mebarach	[יהא שׁמה רבא מברך
Lehalã Lehalme Halmaya	לעלם לעלמי עלמיא]
Barehu Eth .A. Hameborach	[ברכו את ה׳ המבורך
Baruh .A. Ameborah Leholam Vahed.	ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד]

(f. 259v)

vayahabor .A. hal panau vaicra.	[ויעבר ה׳ על פניו ויקרא.]

Document 4: Hebrew Prayers and Blessings transliterated into Latin characters in Abraham Usque's Orden de Oraciones de mes arreo *(Ferrara 1555)* [472]

f 181r

Bendicion del Tale (sic!)	[ברכת הטלית]
Baruch Ata .A. Elohenu Melech Aholã	[ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם
aser kidesanu bemisuotau veciuanu	אשׁר קדשׁנו במצותיו וצונו
leithateph bacecith.	להתעטף בציצית.]

Bendicion del Tephilin de la mano

Baruch Ata .A. Elohenu Melech Aholã	[ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם
aser kidesanu bemisuotau veciuanu	אשׁר קדשׁנו במצותיו וצונו
leaniah Thephilin.	להניח תפלין.]

de la cabeça

Baruch Ata .A. Elohenu Melech Aholã	[ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם
aser kidesanu bemisuotau veciuanu	אשׁר קדשׁנו במצותיו וצונו
hal mizvath Thephilin.	על מצות תפילין.]

---

471 The Hebrew text does not appear in the *Maḥazor*.

472 The Hebrew text does not appear in the *Siddur*.

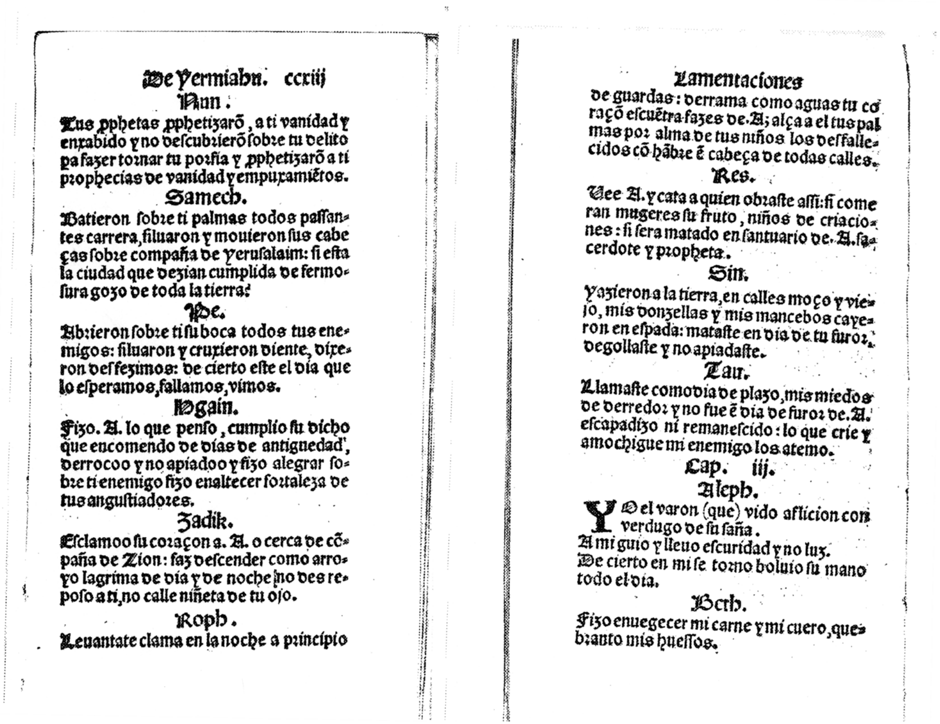

De Yermiahu. ccxiij
Nun.
Tus pphetas pphetizarõ, a ti vanidad y enxabido y no descubrierõ sobre tu delito pa fazer tornar tu porfia y pphetizarõ a ti prophecias de vanidad y empuxamiẽtos.
Samech.
Batieron sobre ti palmas todos passantes carrera, siluaron y mouieron sus cabeças sobre compaña de Yerusalaim: si esta la ciudad que dezian cumplida de fermosura gozo de toda la tierra?
Pe.
Abrieron sobre ti su boca todos tus enemigos: siluaron y cruxieron diente, dixeron desfezimos: de cierto este el dia que lo esperamos, fallamos, vimos.
Hgain.
Fizo. A. lo que penso, cumplio su dicho que encomendo de dias de antiguedad, derrocoo y no apiadoo y fizo alegrar sobre ti enemigo fizo enaltecer fortaleza de tus angustiadores.
Zadik.
Esclamoo su coraçon a. A. o cerca de cõpaña de Zion: faz descender como arroyo lagrima de dia y de noche no des reposo a ti, no calle niñeta de tu ojo.
Roph.
Leuantate clama en la noche a principio

Lamentaciones
de guardas: derrama como aguas tu coraçõ escuẽtra fazes de. A; alça a el tus palmas por alma de tus niños los desfallecidos cõ hãbre ẽ cabeça de todas calles.
Res.
Vee A. y cata a quien obraste assi: si comeran mugeres su fruto, niños de criaciones: si sera matado en santuario de. A. sacerdote y propheta.
Sin.
Yazieron a la tierra, en calles moço y viejo, mis donzellas y mis mancebos cayeron en espada: mataste en dia de tu furor, degollaste y no apiadaste.
Tau.
Llamaste como dia de plazo, mis miedos de derredor y no fue ẽ dia de furor de. A. escapadizo ni remanescido: lo que crie y amochigue mi enemigo los atemo.
Cap. iij.
Aleph.
YO el varon (que) vido afflicion con verdugo de su saña.
A mi guio y lleuo escuridad y no luz.
De cierto en mi se torno boluio su mano todo el dia.
Beth.
Fizo enuegecer mi carne y mi cuero, quebranto mis huessos.

Fig. 4. Yom Tob Atias, *Libro de Oracyones de todo el año,* Ferrara 1552, ff. 213r and 213v: vulgarization of the *Book of Lamentations.* For each *stanza,* the name of the initial Hebrew letter is transliterated into Latin characters and used as a headline. The Author called the *'Ayin Hgain.* Courtesy of the British Library, London.

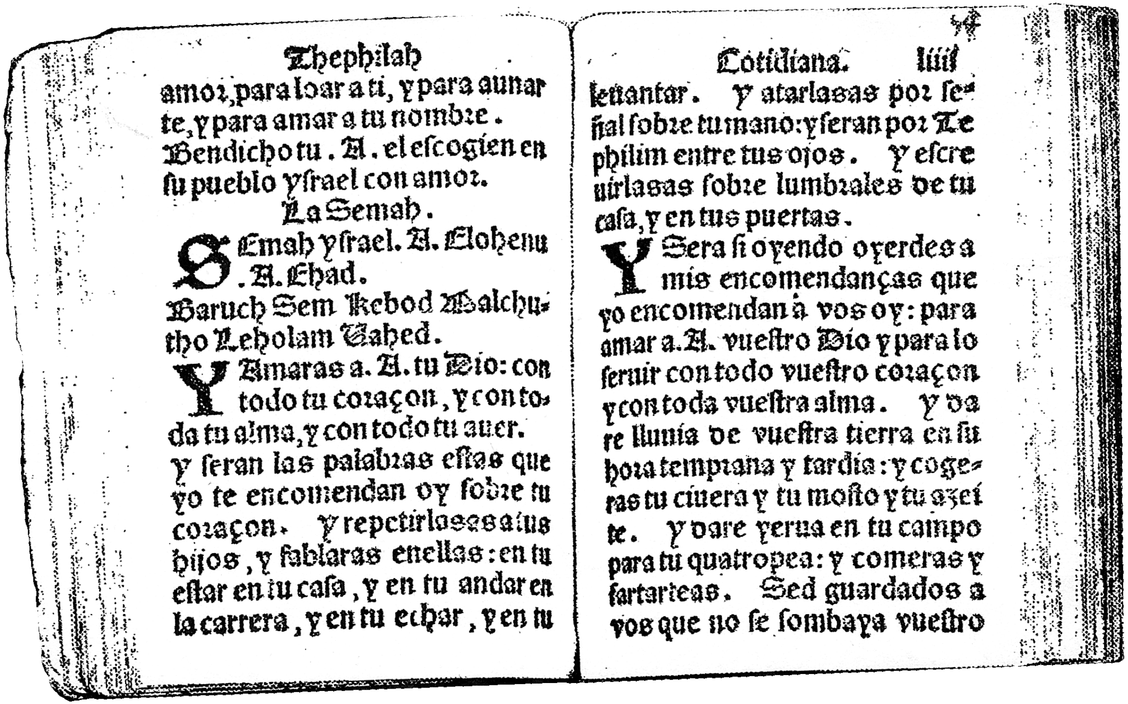
Thephilah

amor,para loar a ti, y para aunar
te, y para amar a tu nombre.
Bendicho tu. A. el eſcogien en
ſu pueblo yſrael con amor.
La Semah.
SEmah yſrael. A. Elohenu
. A. Ehad.
Baruch Sem Kebod Malchu-
tho Leholam Vahed.
YAmaras a. A. tu Dio: con
todo tu coraçon, y con to-
da tu alma, y con todo tu auer.
Y ſeran las palabras eſtas que
yo te encomiendan oy ſobre tu
coraçon. Y repetirlos as a tus
hijos, y fablaras enellas: en tu
eſtar en tu caſa, y en tu andar en
la carrera, y en tu echar, y en tu

Cotidiana. liiii
leuantar. Y atarlasas por ſe-
ñal ſobre tu mano: y ſeran por Te
philim entre tus ojos. Y eſcre
uirlasas ſobre lumbrales de tu
caſa, y en tus puertas.
YSera ſi oyendo oyerdes a
mis encomendanças que
yo encomendan à vos oy: para
amar a. A. vueſtro Dio y para lo
ſeruir con todo vueſtro coraçon
y con toda vueſtra alma. Y da
re lluuia de vueſtra tierra en ſu
hora temprana y tardia: y coge-
ras tu ciuera y tu moſto y tu azei
te. Y dare yerua en tu campo
para tu quatropea: y comeras y
fartarteas. Sed guardados a
vos que no ſe ſombaya vueſtro

Fig. 5. Yom Tob Atias, *Sedur de Oraciones de mes*, Ferrara 1552, ff. 53v-54r. The first two verses of the *šemaʿ* are in Hebrew, transliterated into Latin letters. The rest of this prayer is translated into Spanish. Private Collection.

el que sube a leer en la ley dira:

Barechu Et A. Ameborach.	[ברכו את ה׳ המבורך]

y Respondera el Hazan:

Baruch .A. Ameborach leholã vahed.	[ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד.]

y dira mas el que sube:

Baruch Ata .A. Elohenu Melech Aholã	[ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם
Aser bahar banu micol Ahamim	אשר בחר בנו מכל העמים
venatã lanu et Thoratho.	ונתן לנו את תורתו
Baruch Atà .A. Noten Athorah.	ברוך אתה ה׳ נותן התורה.]

y despues que liere dira

Baruch Ata .A. Elohenu Melech Aholã	[ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם
aser natan lanu torat emeth	אשר נתן לנו תורת אמת
vehaye holã natah betochenu,	וחיי עולם נטע בתוכנו
Baruch Ata .A. Nothen Athorah.	ברוך אתה ה׳ נותן התורה.]

f. 181v

Bendiciõ del que faze el Agomel

Baruch Ata .A. Elohenu Melech Aholã	[ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם
Agomel lehayauim toboth	הגומל לחייבים טובות
seguemalanu col tob.	שגמלנו כל טוב.]

Kadis	[קדיש]
Ithgadal veithcadas seme raba	[יתגדל ויתקדש שמה רבא
behalma diura chirhuthe	בעלמא דיברא כרעותה
veyamlich malchuthe veyazmah	וימליך מלכותה ויצמך
purcane, vicareu mesihe	פורקנה ויקרב משיחה
behayechon vbiomechon	בחייכון וביומיכון
vbhaye dechol beth Ysrael	ובחיי דכל בית ישראל
Bahagala vbizman cariu	בעגלא ובזמן קריב
veimru Amen.	ואמרו אמן.
Yehe Seme Raba Meuarah	יהא שמה רבא מברך
Lehalam Lehalme Halmaya.	לעלם לעלמי עלמיא
Ithbarach ysthabah veythpaar,	יתברך ישתבח ויתפאר
veythromam veythnase, veythadar,	ויתרומם ויתנשא ויתהדר
veythale,veythalal,	ויתעלה ויתהלל
Seme dekudesa, berich hu,	שמה דקודשא בריך הוא
lehela micol bir hatha siratha	לעלא מן כל ברכתא שירתא
tusbehatha venehamatha	תושבחתא ונחמתא
deamiran behalma veymru Amen	דאמירן בעלמא וימרו אמן.]

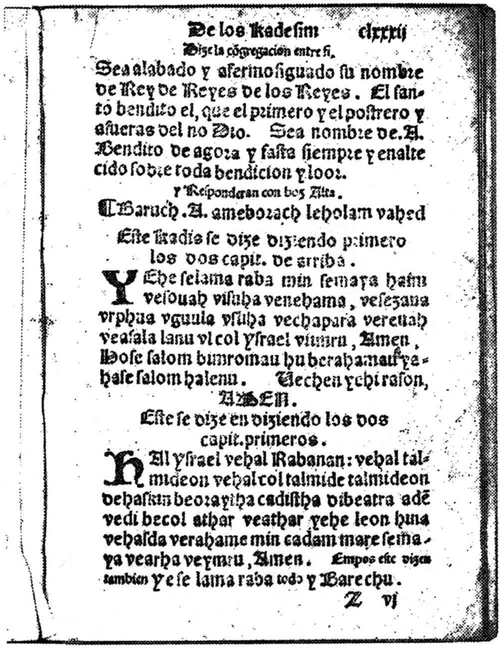

Fig. 6. Abraham Usque, *Orden de Oraciones de Mes arréo,* Ferrara 1555: transliteration of the *Kaddiš*. Courtesy of the British Library, London.

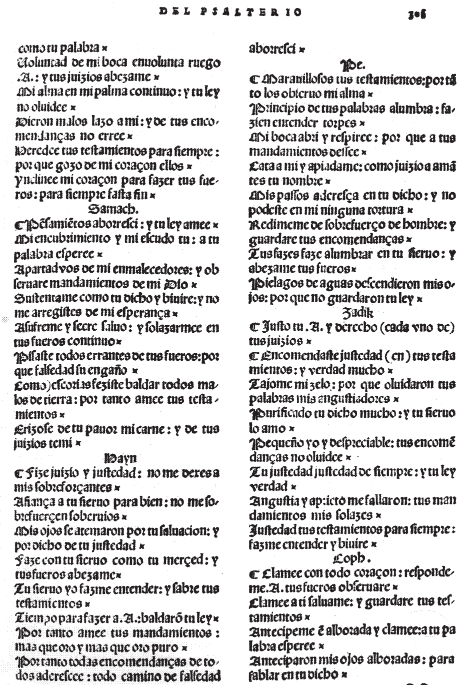

Fig. 7. *Biblia en lengua Española* (Ferrara 1553), f. 306r: vulgarisation of Psalm 119. Each *stanza* is preceded by the name of the initial letter of the original Hebrew text, transcribed into Latin characters. Courtesy of the Biblioteca Comunale Ariostea, Ferrara.

Fig. 8. Title page of the הושענות לסכות *(Hoša'anot le-Succot, Hymns for the Feast of Tabernacles)* with a commentary by Simon ben Zemah Duran, Ferrara, 1553. The printing work is generally ascribed to Abraham Usque. Courtesy of the British Library, London.

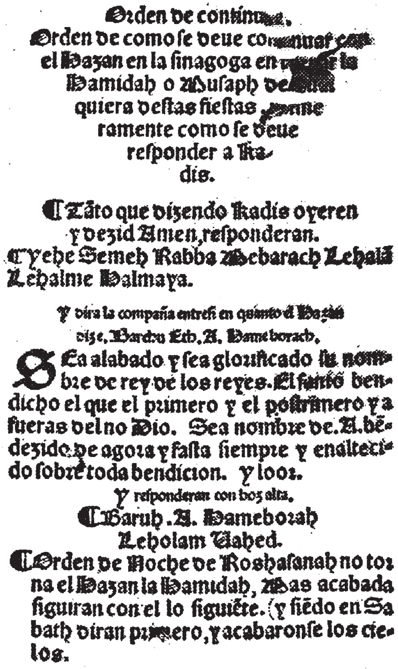
Orden de contin[illegible].
Orden de como ſe deue co[illegible]
el Hazan en la ſinagoga en [illegible]
Hamidah o Muſaph de[illegible]
quiera deſtas fieſtas [illegible]
ramente como ſe deue
reſponder a Ka-
dis.

¶ Tãto que dizendo Kadis oyeren
y dezid Amen, reſponderan.
¶ Yehe Semeh Rabba Mebarach Lehalã
Lehalme Halmaya.

Y dira la compaña entreſi en quanto el Hazan
dize, Barchu Eth. A. Hameborach.

Sea alabado y ſea glorificado su nom-
bre de rey de los reyes. El ſanto ben-
dicho el que el primero y el poſtrimero y a
fueras del no Dio. Sea nombre de. A. bẽ-
dezido de agora y faſta ſiempre y enalteci-
do ſobre toda bendicion. y loor.

Y reſponderan con boz alta.
¶ Baruh. A. Hamebor ah
Leholam Vahed.
¶ Orden de Noche de Roshaſanah no tor-
na el Hazan la Hamidah, Mas acabada
figuiran con el lo ſiguiẽte. (y ſiẽdo en Sa
bath diran primero, y acabaronſe los cie-
los.

Fig. 9. Abraham Usque, מחזור (= Maḥazor), *Orden de Rosha-sana y Kipur trasladado en español*, Ferrara 1553, f. 255v: translation of the *Kaddiš*. The main congregational responses are in Hebrew, transcribed into Latin letters. Courtesy of the Biblioteca Nazionale Marciana, Venice.

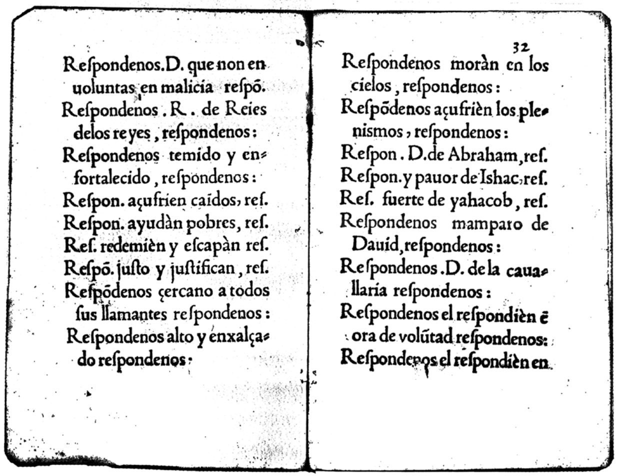

Reſpondenos.D. que non en uoluntas en malicia reſpõ.
Reſpondenos . R . de Reies delos reyes , reſpondenos :
Reſpondenos temido y en- fortalecido , reſpondenos :
Reſpon. açufrien caidos, reſ.
Reſpon. ayudàn pobres, reſ.
Reſ. redemièn y eſcapàn reſ.
Reſpõ. juſto y juſtifican , reſ.
Reſpõdenos çercano a todos ſus llamantes reſpondenos :
Reſpondenos alto y enxalça- do reſpondenos :

32

Reſpondenos moràn en los cielos , reſpondenos :
Reſpõdenos açufrièn los ple- nismos , reſpondenos :
Reſpon . D.de Abraham,reſ.
Reſpon.y pauor de Ishac,reſ.
Reſ. fuerte de yahacob , reſ.
Reſpondenos mamparo de Dauid,reſpondenos :
Reſpondenos .D. de la caua- llaria reſpondenos :
Reſpondenos el reſpondièn ẽ ora de volũtad reſpondenos:
Reſpondenos el reſpondièn en

Fig. 10. [Anonymous Editor] *Celihot*, *Segun la orden del vso español hebraico* (a Spanish vulgarization of the Penitential Supplications), printed by Alvise Bragadin, Venice 1552, ff. 31v-32r. Courtesy of the British Library, London.

דואי
ליוטו נוסטרו דקון דומדית פטורי די ציליי
אי טירה

איסינדרו

קוסטריטו אי פריגאטו דמולטי ייגטילי דוני
אי דביני קוואלי דיסידיראנו די דירי ללור
תפלה לטינו דיליבראי קון ליוטודי דיאו
טראסלטרי אין לטינו און סדור די טוטו
לאנו אורדינטו קון אל קונטו דילי קרטי אי
בין קוריטו סיקונדו צי ספירדה לו דית
אלטיסימו אי איסו פריגו קי מנדה
פרוספירטה נילה אופירדה די לי מאנו
נוסטרי אי סיאה לדולציטודיני די דומדית
דית נוסטרו סופרי נואי אמן:

Fig. 11. *Tephillot Latini* (an Italian version of the Prayer Book for the use of ladies, in Hebrew characters), ascribed to R. Talmi. Bologna 1538, f. 2r: *Introduction.*

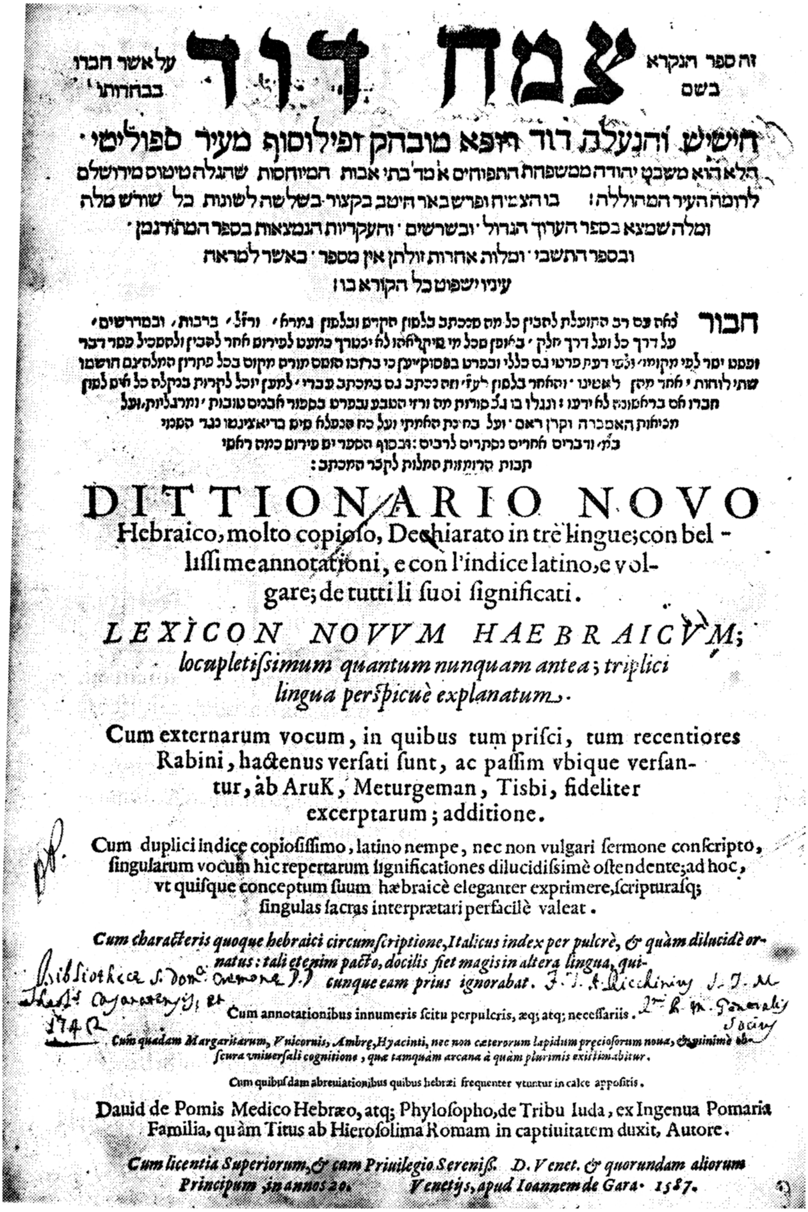
צמח דוד

DITTIONARIO NOVO Hebraico, molto copioso, Dechiarato in trè lingue; con bellissime annotationi, e con l'indice latino, e volgare; de tutti li suoi significati.

LEXICON NOVVM HAEBRAICVM; locupletissimum quantum nunquam antea; triplici lingua perspicuè explanatum.

Cum externarum vocum, in quibus tum prisci, tum recentiores Rabini, hactenus versati sunt, ac passim vbique versantur, àb AruK, Meturgeman, Tisbi, fideliter excerptarum; additione.

Cum duplici indice copiosissimo, latino nempe, nec non vulgari sermone conscripto, singularum vocum hic repertarum significationes dilucidissimè ostendente; ad hoc, vt quisque conceptum suum hæbraicè eleganter exprimere, scripturasq; singulas sacras interpretari perfacilè valeat.

Cum characteris quoque hebraici circumscriptione, Italicus index per pulcrè, & quàm dilucidè ornatus: tali etenim pacto, docilis fiet magis in altera lingua, quicunque eam prius ignorabat.

Cum annotationibus innumeris scitu perpulcris, æq; atq; necessariis.

Cum quadam Margaritarum, Vnicornis, Ambre, Hyacinti, nec non cæterorum lapidum preciosorum noua, & minimè obscura vniuersali cognitione, quæ tamquam arcana à quàm plurimis existimabitur.

Cum quibusdam abreuiationibus quibus hebræi frequenter vtuntur in calce appositis.

Dauid de Pomis Medico Hebræo, atq; Phylosopho, de Tribu Iuda, ex Ingenua Pomaria Familia, quàm Titus ab Hierosolima Romam in captiuitatem duxit, Autore.

Cum licentia Superiorum, & cum Priuilegio Sereniss. D. Venet. & quorundam aliorum Principum, in annos 20. Venetijs, apud Ioannem de Gara. 1587.

Fig. 12. Title page of David de Pomis' צמח דוד, *Dittionario Novo,* Venice 1587. Courtesy of the Biblioteca Nazionale Braidense, Milan.

	Barechu eth .A. Hameborach	[ברכו את ה׳ המבורך
f. 182r	Baruch .A. ameborach leholam vahed.	ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד.
	Yehe selama raba min semaya	יהא שׂלמא רבא מן שׂמיא
	haim vesouah visuha venehama,	חיים ושׂבע וישועה ונחמה
	vesezava vrphua vguula	ושׂיזבא ורפואה וגאלה
	vsliha vechapara vereuah	וסליחה וכפרה וריוח
	veasala lanu vlcol Ysrael	והצלה לנו ולכל ישׂראל
	vimru Amen.	ואמרו אמן.
	Hose salom bimromau hu berahamau	עושׂה שׂלום במרומיו הוא ברחמיו
	yahase salom halenu	יעשׂה שׂלום עלינו
	Vechen yehi rason. Amen.	וכן יהי רצון. אמן.
	Hal ysrael vehal Rabanan	על ישׂראל ועל רבנן
	vehal talmideon vehal	ועל תלמידיהון ועל
	col talmide talmideon	כל תלמידי תלמידיהון
	dehaskin beoraytha cadishta	דעסקין באוריתא קדישׂתא
	dibeatra adê vedi	די באתרא הדין ודי
	becol athar veathar	בכל אתר ואתר
	yehe leon hina vehasda verahame	יהי להון חנא וחסדא ורחמי
	min cadam (sic!) mare semaya vearha	מן קֳדָם מרא שׂמיא וארעא
	veymru Amen.	ואמרו אמן.]

Document 5: A selection of annotations in «vulguar español» both in Latin and Hebrew characters from Ysac Cavallero's bilingual Orden de Oraciones [473]

p. 27	En el Sabath diran.	אין איל שבת דיראן.
p. 76	en las Pascuas diran esto.	אין לאס פאסקואש דיראן איסטו.
p. 108	y dira el hazan cadis	אי דירא איל חזן קדיש
	… entre tanto que el hazan dize	אינטרי טאנטו קוי איל חזן דיזי
	Barehu, dira el Caal entre si esto.	ברכו, דירא איל קהל אינטרי סי איסטו.
p. 109	y responderàn con boz alta.	אי ריספונדיראן קון בוס אלטא.
p. 140	Agora dira el hazan Cadis	אגורא דירא איל חזן קדיש
	de titcabal, y antes que saca	די תתקבל, אי אנטיס קוי סאקא
	el Cefer diran esto.	אל ספר דיראן [איסטו.]
p. 143	y subira el hazan ala Tevà y dira.	אי סובירא איל חזן אלא תיבה אי דירא.
p. 146	y alçara el Cefer	אי אלצארא איל ספר

473 As the reader will note, the text of the Spanish notes, in Latin letters, is not always identical with the corresponding notes in Hebrew characters (also in the Spanish language). In many cases there are appreciable discordances.

	y mostrara la faze dela scritura	אי מוסטרארא לא סקריטורא [474]
	dela ley al pueblo y diran	דילא ליי אל פובלו אי דירא[ן]
	… Agora llamaran el Cohen y	אגורא ליאמארא[ן] איל כהן אי
	el Leui y algunos de Israel	איל לוי אי אלגונוס די ישראל
	y leeran en la Parasa y quando	אי ליירא[ן] אין לא פרשה אי קואנדו
	subieren a meldar en el Cefer	סוביירין אה מילדר אין איל ספר
	diran esta bendicion.	דיראן איסטא בינדיסיון.
p. 147	dispues que leera	דיספואיס קוי ליירא
	en la parasa dira.	אין לא פרשה דירא.
	... y si fara hagomel dira:	...אי סי פארא הגומל דירא
	... y responden.	...אי ריספונדין
p. 148	Y despues llamaran el Maftir	אי דיספואיס ליאמארא[ן] איל מפטיר
	... y despues que acabara de	... אי דיספואיס קוי אקאבאראן די
	leer la haftara dira[n] esto...	לייר לא הפטרה דיראן איסטו...
p. 151	Agora dira el Hazan	אגורא דירא איל חזן
	esta bendicion que es por la	איסטא בינדיסיון קוי איז פור לא
	conservacion del estado real (sic!)	קונסירואסיון דיל ריי (sic!)
p. 160	diran esto otra vez	דירא[ן] איסטו אוטרא ויז
	y llevaran el Cefer ala Teva.	אי לייואראן איל ספר אלא תיבה.
p. 163	y diran en la puerta del hehal.	אי דירא אין לא פורטא דיל היכל.
p. 174	Agora tornara el hazan	אגורא טורנארא איל חזן
	a dizir la Amida fasta	אה דיזיר לא עמידה ואסטא (sic!).
	abiviguan los muertos y dira.	מחיה מתים אי דירא.
p. 176	y acabara la amida.	אי אקאברא לא עמידה.
p. 180	Diran Cadis y Barehu.	דריאן קדיש אי ברכו.
	Tornaran el Cefer a su lugar.	טורנאראן איל ספר אסו לוגר.
p. 194	Agora diran Cadis fasta	אגורא דירא[ן] קדיש ואסטא (sic!)
	lehela y [despues] diran.	לעילא אי דיספואיס דירא[ן].
	Tornaran a dizir esto	טורנאראן אדיזיר איסטו
	otra vez y sacarã	אוטרא ויז אי סאקארן
	el Cefer y leeran en el, y diran.	איל ספר אי ליירן ניל אי דירן.
p. 197	tornaran el Cefer a su lugar	טורנארן איל ספר אסו לוגר
	y diran.	אי דירא[ן].
p. 208	Arvit de saliente Sabat.	ערבית די סאליאינטי שבת.
p. 209	y responderan con boz alta.	אי ריספונדיראן קון בוס אלטא.
p. 223	Diran Cadis fasta lehela	דיר׳ קדיש עד לעילא
	y despues dira.	אי דספואיס דירא.
p. 249	Tomaran un vaso de vino	טומארא און ואסו די וינו

[474] See note 473.

	en la mano	אין לא מאנו
	y una poca de especia	אי אונא פוקא די איספיסיא
	de odores y encenderan	די אודוריז אי אינסינדירן
	una candela y diran.	אונא קאנדלא אי דיראן.
p. 253	Tomaran el vino…	טומאראן איל וינו...
	Tomaran las especias	טומאראן לאס איספיסיאס
	y dira[n].	אי דיראן.
p. 254	y miran sus uñas ala candela.	אי מיראךן סוס אוניאס אלא קאנדילא.
	aqui acaba la Havdala.	אקוי אקאבא לא הבדלה.
p. 255	Si aconteciere Ros Hodes	סי אקונטיסיירי ראש חד׳
	en Sabat diran.	אין שבת דיראן.
p. 260	Quando dixeren el halel grande	קואנדו דישירין איל הלל גראנדי
	acrecentaran esto.	אקריסינטאראן איסטו.
p. 277	En las noches delas Pascuas	אין לאס נוגיס די לוס מועדים
	diran Arvit como de sabat	דיראן ערבית קומו די שבת
	y quando llegaran donde dize	אי קואנדו לייגארן אה
	Sobre Israel y Sobre Ierusalaym	על ישראל ועל ירושל[י]ם
	a foias 18 diran estos los plazos de .A.	בדף י"ח, דיראן אלה מועדי ה׳
	como este alli	קומו אי אליי
	y despues diran esta Amidà .	אי דיספואיס דיראן איסטא עמידה.
p. 291	En Sebuot diran.	אין שבועות דיראן.
p. 301	Si aconteciere una	סי אקונ[טי]סיאירי אונא
	delas Pascuas	דילאס פאסקואס
	en saliente Sabat	אין סאליאינטי שבת
	diran tefila como en las	דיראן תפלה קומו אין לאס
	Pascuas y en la Amida	פאסקואס אי אין לא עמידה
	quando llegaren	קואנדו לייגארין
	a fo. 280 donde dize	אה ... [475]
	tu nos escogiste, diran	אתה בחרתנו, דיראן
	desta manera.	דיאיסטא מאנירא.
p. 303	agora tornaran ala Amida	אגורא טורנאראן אלא עמידה
	a fo. 281.	אפוייאס [ר]פ"א.

[475] The words «fo. 280 donde dizen» are not transliterated into Hebrew characters.

Document 6: A selection of annotations in vulguar español, in Latin and Hebrew characters, from Ysac Cavallero's bilingual Ordenança de Oraciones [476]

Tabla	Omer, Tahanith, Tisha beab	עומר, תענית, תשעה באב
p. 80	Entre tanto que el hazan dize	אינטרי טאנטו קי איל חזן דיזי
	Barehu, dira el cahal	ברכו דירא איל קהל
	entre si esto.	אינטרי סי איסטו.
p. 81	y responderan con boz alta.	אי ריספונדיראן קון בוס אלטא.
p. 100	En el verano diran.	אין איל ויראנו דיראן.
	En el ynvierno (sic!) diran.	אין איל אינוירנו דיראן.
p. 116	Bendiçion delos Cohanim.	בינדיסיון די לוס כהנים.
p. 117	El que soñarè alguna	איל קוי סונייארי אלגונא
	cosa de q[ue]	קאסא(sic!) די קוי
	estè conguoxado (sic!),	איסטי קונגואסדו (sic!)
	digua esto al tiempo que	דיגוא איסטו אל טימפו קוי
	los Cohanim dizen la Beraha	לוס כהנים דיזין לא ברכה
	en cabo de cada bendiçion.	אין קאבו די קאדה בינדיסיון.
p. 146	Y diran Cadis fasta lehela.	אי דירא[ן] קדיש פאסטא לעילא.
p. 147	Y sacarà el hazan	אי סאקארא איל חזן
	el çefer torah y diran.	איל ספר תורה אי דירא[ן].
p. 166	Salmo para el dia segundo (sic!)	סאלמו פארא איל דיא סקונדו
p. 174	diran salvanos a fojas 165	דיראן הושיענו דף קס"ה
	Salmo para el dia sexto.	סאלמו פארא איל דיא סיסטו.
p. 188	y diran Semah Israel a fojas 89.	אי דיראן שמע ישראל דף פ"ט.

Document 7: Ladino texts in Hebrew characters, in the Haggadah con su Ladino *(Venice 1619)* [477]

	אור
[En entrada de catorze del	אין אינטראדה די קאטורזי דיל
mes de Nisan, escomdaran	מיז די ניסן איסקומדאראן [478]
el llevedo [479]	איל לייבְּדו

---

[476] See note 473.

[477] The text in Latin letters does not appear in the *Haggadah*.

[478] In later editions of this Haggadah we find בושקאראן (buscaran) in the place of איסקומדאראן. See for instance the הגדה של פסח עם פתרון בלשון ספרדי printed in Leghorn in 1847.

[479] Since the Western Sephardim pronounced the ševah, they read the word לייבְּדו as "llevedo"

en todos los lugares	אין טודוש לוש לוגרישׂ
que usan servir en ellos	קי אוזאן סירויר אינילּיושׂ
afilu en los buracos	אפילו אין לוש בוראקושׂ
y en las fendiduras con candela	אי אינלאש פֿינדידוראש קון קאנדילה
de cera y non a luz de luna	די סירה אי נון אה לוז די לונה
ni sol y non pueden enpezar	ני סול אי נון פואידין אינפיסאר
a fazer ninguna obra	אפֿאזיר נינגונה אוברה
ni afilu a meldar	ני אפֿילו אה מילדאר
fasta que fagan bedika,	פֿאשטה קי פאגאן בדיקה
y antes que enpezen diran	אי אנטיש קי אינפיסין דיראן
esta beracha y no fablara entre	אישׂטה ברכה אי נו פֿאבלארה אינטרי
la beraha ala bedika	לה ברכה אלה בדיקה
y guardara el llevedo	אי גוארדרה איל לייבֿדו
que escombró en una arca	קי איסקומברו אין אונה ארקה
o lo colge en vano y lo	או לו קולגי אין ואנו אי לו
baldara con estas palabras…]	באלדארה קון אישטשׂ פאלאברשׂ…

הא

[Este el pan dela	אישׂטי איל פאן דילה
africion que comieron nuestros	אפֿראיסיון קי קומיירון נואישׂטרוש
padres en tierra de Agipto.	פאדרישׂ אין טיירה די אגֿפטו.
Todo quien tuviere fambre	טודו קיין טובֿיירי פֿמברי
venga y coma.	וינגה אי קומה
Todo quien tuviere de menester	טודו קיין טובֿיירי די מיניסטיר
venga y pasque.	וינגה אי פאסקואי.
Este año aqui,	אישׂטי אנייו אקי,
ael año el venien(te)	אאיל אנייו איל ויניין
en Tierra de Israel.	אין טיירה די ישׂראל.
Este año aqui siervos	אישׂטי אנייו אקי סיירבוס
ael año el vinien(te)	אאיל אנייו איל ויניין
en tierra de Israel	אין טיירה די ישׂראל
fijos foros.]	פֿג׳וש פֿורוס.

מה נשתנה

[Quanto fue demodada la noche	קואנטו פואי דימודדה לה נוגֿי
la esta mas que todas las noches.	לה אישׂטה מאשׂ קי טודאשׂ לשׂ נוגֿישׂ.
Que en todas las noche non	קי אין טודאשׂ לאשׂ נוגֿישׂ נון

(and not as "llevdo"). It is worth noting that the grapheme בֿ was used to indicate that, in this word, the consonant "ב" has a soft sound and was to be pronounced as "v."

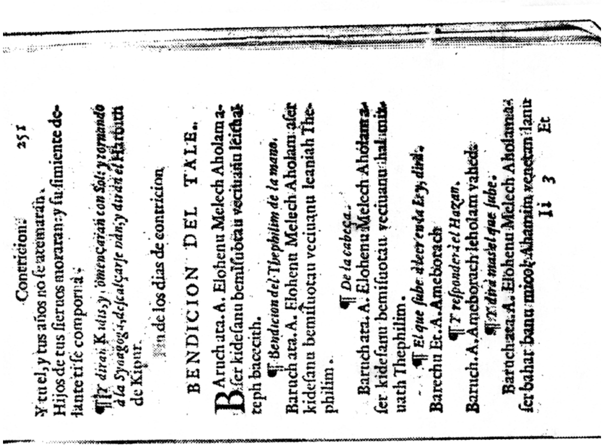

Contricion. 251

Y tu el, y tus años no se acemarán.
Hijos de tus sieruos morarán: y su simiente de-
lante ti se compornà.
¶ Y diran Kadis, y comencarán con Sol: y tornando
a la Synagoga descalçarse ndn: y dirán el Haftara
de Kipur.

Fin de los dias de contricion.

BENDICION DEL TALE.

BAruch ata. A. Elohenu Melech Aholam a-
ser kidesanu bemisuotau veciuanu leitehat-
teph baccitith.
¶ Bendicion del Thephilim de la mano.
Baruch ata. A. Elohenu Melech Aholam aser
kidesanu bemisuotau veciuanu leaniah The-
philim.
¶ De la cabeça.
Baruch ata. A. Elohenu Melech Aholam a-
ser kidesanu bemisuotau veciuanu hal mis-
uath Thephilim.
¶ El que sube dize: tenda Et, y dirá.
Barechu Et. A. Ameborach.
¶ Y responderá el Hazan.
Baruch. A. Ameborach leholam vahed.
¶ Y dirá mastel que sube.
Baruch ata. A. Elohenu Melech Aholam a-
ser bahar banu mikol ahamim venatan lanu

Ii 3 Et

Fig. 14. Transliteration of the Blessings for the Talit and the Tephilim in the 1619 Venetian reprint of Abraham Usque's *Orden de Oraciones de mes arreo*. Courtesy of a private collectionist.

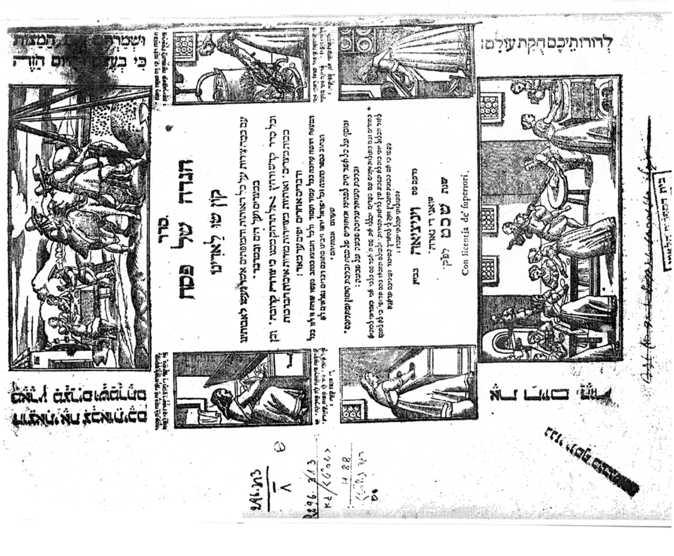

Fig. 13. Title page of the bilingual *Haggadah con su Ladino* printed in Venice in 1618/19 by Zuan de Gara. Courtesy of the National and University Library of Jerusalem.

nos tiñentes afilu vez una	נושׂ טינײנטישׂ אפילו ויז אונה,
y la noche la esta dos vezes,	אי לה נוגֿי לה אישׂטה דושׂ ויזישׂ,
que en todas las noches	קי אין טודאשׂ לאשׂ נוגֿישׂ
nos comientes llevedo o cinceña	נושׂ קומײנטישׂ לײבֿדו או סִינְסֵינְיַ̱א
y la noche la esta	אי לה נוגֿי לה אישׂטה
todo el cinceña.	טודו איל סִינסֵינְיַ̱א.
Que en todas las noches	קי אין טודאשׂ לאשׂ נוגֿיש
nos comientes resto	נושׂ קומײנטישׂ ריפטו (sic!)
de verduras	די וירדוראשׂ
y la noche la esta lechuga.	אי לה נוגֿי לה איסטה ליגֿגה.
Que en todas las noches	קי אין טודאש לאשׂ נוגֿישׂ
nos comientes y bebientes	נושׂ קומײנטישׂ אי ביבײנטישׂ
quier asentados	קייר אסינטאדושׂ
y quier rescovdado	אי קייר ריסקובֿדאדוש (sic!)
y la noche la esta	אי לה נוגֿי לה איסטה
todos nos rescovdados.] [480]	טודושׂ נושׂ ריסקובֿדאדושׂ.

Document 8: Hebrew prayers transliterated into Latin characters in Abraam Netto's bilingual Orden de Oraciones *(Venice* 1622*)*

(p. 535)	Bendicion del Tale (sic!)	ברכת הטלית
	Baruch ata .A. Eloenu Melech	ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך
	Aholam aser kidesanu bemisuotau	העולם אשׁר קדשׁנו במצותיו
	veciuanu leitatef bacecit.	וצונו להתעטף בציצית.
	Bendicion del Thephilim de la mano	ברכת תפילה של יד
	Baruch ata .A. Elohenu Melech	ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך
	Aholã aser kidesanu bemisuotau	העולם אשר קדשׁנו במצותיו
	veciuanu leaniah Thephilin.	וצונו [להניח תפילין]. [481]
	De la cabeça	ברכת תפילה של ראש
	Baruch ata .A. Elohenu Melech	ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך
	Aholã aser kidesanu bemisuotau	העולם אשר קדשׁנו במצותיו
	veciuanu hal mizuath Thephilî.	וצונו על מצות תפילין.

---

480 Rescovdados = recostados (= stretched out).

481 Owing to an evident typographic mistake the original text bears: «להתעטף בציצית».

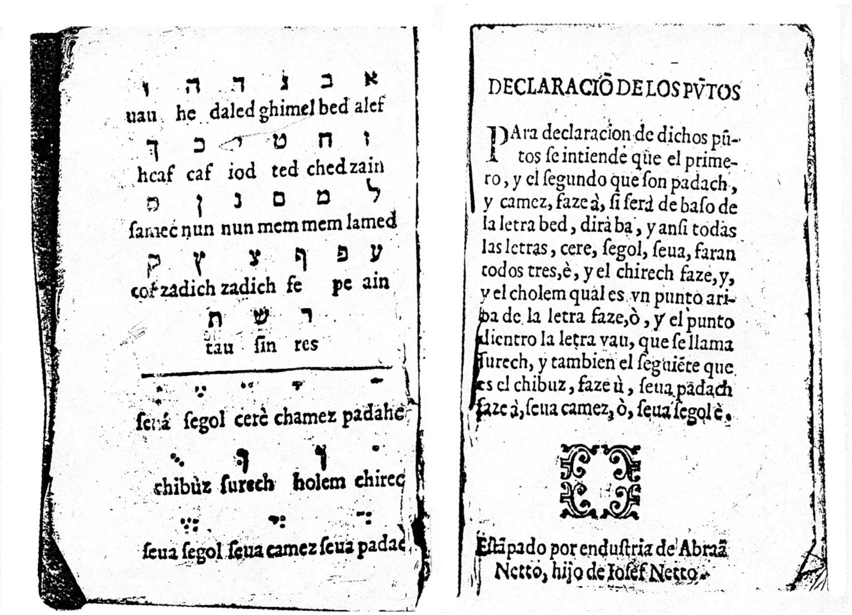

ו ה ד ג ב א
uau he daled ghimel bed alef
ך כ י ט ח ז
hcaf caf iod ted ched zain
ס ן נ ם מ ל
samec nun nun mem mem lamed
ק ץ צ ף פ ע
cof zadich zadich fe pe ain
ת ש ר
tau sin res

sevá segol cerè chamez padahe
chibùz surech holem chirec
seua segol seua camez seua padac

DECLARACIÕ DE LOS PV̄TOS

PAra declaracion de dichos pũtos se intiendè que el primero, y el segundo que son padach, y camez, faze à, si serà de baso de la letra bed, dirà ba, y ansi todas las letras, cere, segol, seua, faran todos tres, è, y el chirech faze, y, y el cholem qual es vn punto ariba de la letra faze, ò, y el punto dientro la letra vau, que se llama surech, y tambien el seguiẽte que es el chibuz, faze ù, seua padach faze à, seua camez, ò, seua segol è.

Eſtãpado por enduſtria de Abraã Netto, hijo de Iosef Netto.

Fig. 15. From the enlarged edition of Isac Cavallero's bilingual *Orden de Oraciones* sponsored by Abraam Netto (Venice 1622): the Hebrew Alphabet with the names of consonants and vowels and the *Declaracion de los Puntos (Explanation of diacritic symbols)* where the pronunciation of each vowel is stated. Courtesy of the Valmadonna Trust Library, London.

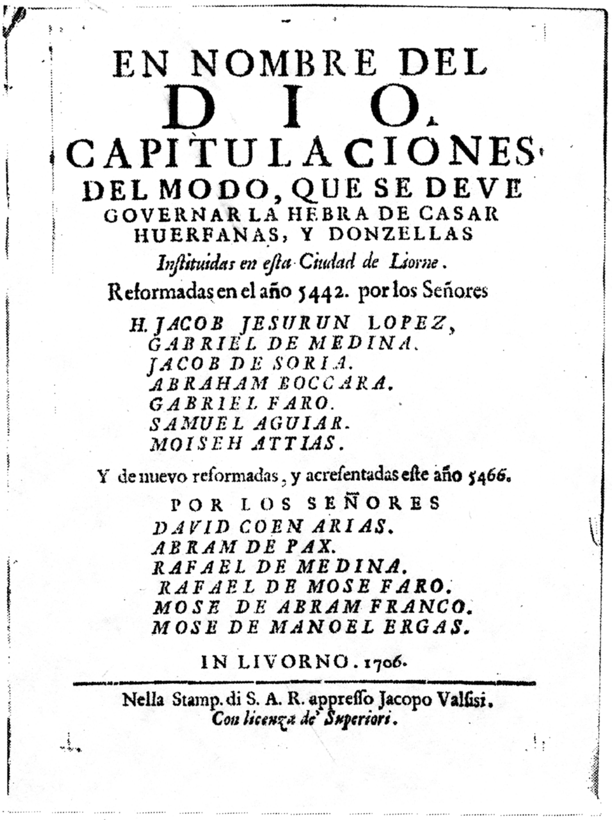

EN NOMBRE DEL
D I O.
CAPITULACIONES
DEL MODO, QUE SE DEVE
GOVERNAR LA HEBRA DE CASAR
HUERFANAS, Y DONZELLAS
Inſtituidas en eſta Ciudad de Liorne.
Reformadas en el año 5442. por los Señores
H. JACOB JESURUN LOPEZ,
GABRIEL DE MEDINA.
JACOB DE SORIA.
ABRAHAM BOCCARA.
GABRIEL FARO.
SAMUEL AGUIAR.
MOISEH ATTIAS.
Y de nuevo reformadas, y acreſentadas eſte año 5466.
POR LOS SEÑORES
DAVID COEN ARIAS.
ABRAM DE PAX.
RAFAEL DE MEDINA.
RAFAEL DE MOSE FARO.
MOSE DE ABRAM FRANCO.
MOSE DE MANOEL ERGAS.
IN LIVORNO. 1706.
Nella Stamp. di S. A. R. appreſſo Jacopo Valſsi.
Con licenza de' Superiori.

Fig 16. Title page of the *Regulations of the "Hebra de Casar Huerfanas y Donzellas"* of Leghorn, modified in 5422 [1682/83] and newly revised in 5466 [1706/707]. Courtesy of Dr. Guido Lopes, Milan.

RESUMEN

En torno a 1552, Isac Cavallero en Venecia y Yomtob Atías en Ferrara publicaron varias traducciones al español del oracional judío. De manera casi simultánea en Ferrara, Abraham Usque publicó nuevas versiones del ritual judío en lengua vernácula. Estas obras estaban concebidas principalmente para individuos de origen converso que habían abrazado la religión judía sin estar aún familiarizados con la lengua hebrea. Con objeto de posibilitarles recitar al menos una parte de las oraciones más importantes, los autores de estas vulgarizaciones transliteraron en caracteres latinos algunos pasajes de diferentes oraciones y bendiciones. Estas traducciones del libro de rezo judío se reimprimieron repe-

tidamente durante los siglos posteriores en Venecia, Amsterdam y en varias ciudades del Norte de Europa. Las ediciones posteriores siguen fielmente el patrón de los modelos de Ferrara, pese a que algunas reimpresiones incluyen adiciones diferentes. Particularmente interesantes son las transliteraciones de nuevos y más amplios pasajes de varias oraciones e himnos. En este estudio se ha llevado a cabo un extenso análisis de estos oracionales, además de textos tales como gramáticas, registros de deliberación de comunidades judías y escrituras notariales. De esta manera, ha sido posible precisar de manera detallada la pronunciación del hebreo en las comunidades sefardíes de Venecia y Ferrara y en otras del Occidente europeo durante la Edad Moderna temprana. También se han examinado las principales diferencias y analogías entre la pronunciación sefardí, judeo-italiana y asquenasí. Se ha prestado especial atención a la consonante *ʿayin,* que en el siglo XVI tenía un valor fonético igual a cero o tendiendo a cero.

PALABRAS CLAVE: Pronunciación del hebreo, liturgia sefardí, judeo-español, judeo-italiano, Ferrara, Venecia, Amsterdam.

SUMMARY

In or around 1552, Isac Cavallero in Venice and Yomtob Atias in Ferrara published various Spanish translations of the Hebrew prayer-book. Almost at the same time in Ferrara, Abraham Usque produced some new vulgarizations of the Hebrew ritual. These works were conceived mainly for the former Marranos who had embraced the Jewish religion but were still unfamiliar with Hebrew. In order to enable them to recite at least a part of the most important prayers, the authors of these vulgarizations transliterated into Latin characters some passages of different prayers and blessings. These translations of the prayer-book were repeatedly reprinted throughout the following centuries in Venice, Amsterdam and in several North-European cities. The subsequent editions followed very closely the pattern of the Ferrara prototypes, however several re-issues bore different additions. Of particular interest are the transliterations of new and wider passages from various prayers and hymns. By carrying on an extensive graphematic analysis of these prayer-books as well as of other texts such as grammar-books, registers of the deliberations of the Sephardic communities, notarial deeds and other documents, it was possible to ascertain the features of the Sephardi pronunciation in the early modern communities of Venice and Ferrara and in the West-European settlements. The main differences and analogies between the Sephardi, the Judeo-Italian and the Ashkenazi pronunciation were also examined. Special attention has been paid to the consonant *ʿAyin* which, in the 16th century, had a phonetic value equal to zero or tending to zero.

KEYWORDS: Hebrew Pronunciation, Sephardic Liturgy, Judeo-Spanish, Judeo-Italian, Ferrara, Venice, Amsterdam.